

- KVINNA1: Kolla inte på din Facebook, för vi har fått massor av hat
- KVINNA2: Bara säga att ”det här har blivit fel, vi tar på oss. Det blev en diskriminering” och då en ursäkt till mig.
- MAN: Tycker om mina lärare ganska mycket, men jo, men det får mig att bli besviken på dem.
- KVINNA3: Nej, men det går inte. Jag orkar inte fajtas.
- KVINNA4: Om en patient skulle avboka sina besök flera gånger på grund av någons ursprung, då är det en fråga chefen borde kunna ta ställning till.
- LEILA: Alla delar av samhället måste arbeta mot rasism. Den här podcasten heter Prata rasism och är en podcast från Forum för levande historia. I den här podden så kommer vi fokusera på vad offentlig sektor kan göra i arbetet mot rasism på nätet, i skolan, i kommunen och som arbetsgivare. Vi kommer även prata om hur vi kan motverka hatbrotten. Jag heter Leila Trulsen, och i det här avsnittet ska vi titta närmare på olika sätt för att bekämpa rasism i skolan. Som elev i skolan så kan det vara tillräckligt svårt att klara av pressen med betyg och prov. Men om du också särbehandlas på grund av hur du ser ut eller ditt ursprung, då kan det påverka både ditt lärande, men också ditt välmående.
- NOAH: De flesta gångerna är det bara folk som säger n-ordet och så, och jag vet inte, det känns som att jag är minoritet.
- LEILA: Idag har vi med oss två forskare. René León-Rosales från Uppsala universitet, och han har forskat på frågor om segregation och bland annat om hur barn och unga formar sin identitet i skolan. Vi har också med oss Jan Jämte som är statsvetare på Örebro universitet, och han har bland annat skrivit boken Att motverka rasism i skolan och förskolan. Och både René och Jan undervisar även på lärarutbildningen. Men först ska vi ringa upp en person som kan berätta om hur det är att drabbas av

rasism i skolan. Noah går i nian, och han hade inte tänkt så mycket på rasism och mobbning innan han började skolan. Och hans skolgång började väldigt bra. När han gick i lågstadiet, då upptäckte lärarna att han hade en talang för språk.

NOAH: I tvåan till trean, tror jag det var. Och jag var väldigt duktig på att läsa både engelska och svenska. Jag skrev väldigt bra och jag kunde prata engelska ganska bra. Matte var jag väl ganska vanlig på, antar jag, men det var nog mest på grund av att jag var duktig på svenska och engelska som jag fick hoppa upp en klass. Och även så kom jag inte överens med de flesta i min egna åldersgrupp då. Så jag hoppade upp en klass då, och det gick jättebra.

LEILA: Men sen när Noah började högstadiet, då började det bli lite stökigt i klassen och hans klasskamrater, de slutade helt enkelt att prata med honom.

NOAH: Alltså, jag var inte helt utfrusen, men det var vissa som frös ut mig och det fick mig att känna mig väldigt ensam och ... De flesta personer som frös ut mig var folk som gick i min klass. Jag kunde fortfarande umgås med folk i andra klasser.

LEILA: Och den mobbningen som han utsattes för, den hade också rasistiska inslag.

NOAH: De flesta gångerna är det bara folk som säger n-ordet och så och ... jag vet inte, det känns som att jag är minoritet, typ, och så håller folk på och betar sig så där på någon annans bekostnad. Och när man väl säger åt dem så skiter de typ i det. Men det finns ju vissa som faktiskt respekterar och gör misstag och så, men ... ja. Jag har alltid blivit, typ, ledsn och stökat omkring [?? 0:03:40] mycket, och jag vet inte riktigt om det beror på grund av rasism, men ja. Kanske på grund av mobbning som har sin grund i rasism, kanske.

- LEILA: En dag så hade han grupparbete med några andra klasskamrater.
- NOAH: Okej, så vi satt i ett grupprum i en smal korridor. Det var väldigt litet. Det var kanske typ tre, fyra stolar där inne.
- LEILA: De satt i det här rummet och skrev tillsammans.
- NOAH: Så jag satt mot fönstret då och vi arbetade med SO, har jag för mig att det var. Jag var den enda svarta i gruppen, då, och sen så var det en tjej i gruppen då som ... hon går inte kvar i min klass längre. Ja, då så började hon sjunga till en låt där det var väldigt mycket svordomar och så vidare, och sen så började hon säga n-ordet flera gånger. Och jag sa till henne att hon ... att det var otrevligt och att hon skulle sluta, men hon såg inget problem med det, så hon bara fortsatte.
- LEILA: Just den här tjejen hade sagt elaka saker till Noah förut men i dag brast det och han lämnade rummet.
- NOAH: Till slut gick jag bara därifrån för jag orkade inte sitta och arbeta där med dem längre. Packade ihop alla mina saker och gick tillbaka in i klassrummet och satte mig där. Jag sa bara att jag inte orkade arbeta med dem till min lärare, för att jag kände att vad jag än skulle säga så skulle det inte ha någon vits, typ. Det skulle inte föra mig någonting gott, känner jag i alla fall.
- LEILA: Noah känner att han egentligen borde ha fått stöd från sina lärare, men ...
- NOAH: Jag tänkte att de skulle på något sätt få det att vändas mot mig och jag orkade bara inte lägga mig i på det sättet, ändå. Kände att det var bättre att bara lämna det bakom mig. Jag tycker om mina lärare ganska mycket men känner som att de inte är världens bästa på att lösa problem.
- LEILA: Men rasism är inte ett ämne som de brukar ta upp i Noahs skola.

- NOAH: Vi har inte pratat särskilt mycket om rasism. Dock har vi pratat lite grann om nazism. Mest om Förintelsen och nynazismen.
- LEILA: Noah känner inte riktigt att han kan lita på lärarna. Han upplevde att lärarna inte fanns där för honom.
- NOAH: Jag hade velat att de skulle kanske lyssnat mer. Jag vet inte, jag känner mig kanske mest bara besviken på dem. Ser dem inte nog på något annat sätt, för jag känner att det kanske inte riktigt är deras skyldighet, mer personernas som betar sig dåligt skyldighet, typ.
- LEILA: Men trots allt det här så känner Noah ändå att han har vuxit från den här situationen.
- NOAH: Det här med rasismen är ju en negativ sak men det har lett mig till en massa positiva saker som att jag är mycket mer självständig och självsäker, typ. Kanske också väldigt mycket mogen och utbildad, för jag känner att jag vet mycket om sånt här som inte många andra gör. Och att det har fått mig att bli en mognare människa, bara att tänka mer utvecklat på hur andra påverkas av mina handlingar.
- LEILA: Här med mig har jag René León-Rosales som är universitetslektor på Uppsala universitet, och vi har också på telefon med oss Jan Jämte som är statsvetare och universitetslektor på Örebro universitet. Vad tänker ni rent spontant efter att ha lyssnat på Noas berättelse?
- RENÉ: En sak som jag tänkte på var hur han vittnar om att det är först i skolan som han möter vissa ord eller en ... som han blir medveten om hur vissa människor ser på honom utifrån något slags rasifierat utseende. Och det är för mig någonting som jag kopplar till någonting jag själv hört andra ungdomar berätta, att det är först i den arenan som man egentligen blir medveten om någon slags social underordning man har i samhället. Det kan vara en ganska smärtsam upplevelse som man inte alltid har varit förberedd på hemifrån.

LEILA: Jan, vad tänker du?

JAN: Han pratar ju om hur lärare på något sätt agerar villrådigt eller inte tar tag i frågan, inte tar tag i problemet. Det är många faktorer som lärare behöver tänka på samtidigt här. Först och främst är det ju den utsattes position och det uppdrag man har att motverka kränkning och missgynnande. Att se till att stoppa det i samma stund som det kommer till uttryck, att utreda och åtgärda och se till att det inte händer igen. Det är ju prio ett här. Men det handlar ju också om att man har ett uppdrag att jobba med dem som i det här fallet utsätter. Att där finns det också ett långsiktigt arbete med att försöka förankra och utveckla demokratiska värderingar och värden om alla människors lika värde, rättigheter och möjligheter, som sker också i en social och pedagogisk relation som pågår under lång tid. Och där är ... Hur man agerar i nuet när den här kränkningen sker kan också påverka de sociala och pedagogiska relationerna att arbeta med de som utsätter.

LEILA: Det känns i det här klippet som att Noah inte är helt säker på vad det egentligen är som är mobbning eller vad det är som är rasistiska intentioner, och väldigt ofta så tror jag att lärarna inte heller är helt medvetna om vad som är vad. Det vill säga det finns rasism som är mer saker än att bara stå och hota, skrika eller använda sig av fysiskt våld. Vilka andra sätt kan rasism ta sig uttryck på skolan, och hur måste lärare hantera att det finns fler sätt att arbeta mot dem?

RENÉ: Det här klippet vittnade också om att det finns ett visst sätt att konceptualisera eller förstå rasism som ofta reducerar det eller mest har fokus på någon slags medveten ideologi kopplat till politiska partier, ofta kopplat till nazismen, ibland kopplat till Sydafrikas apartheid-lagar eller USA:s segregationslagar under Jim Crow-eran. Det är ofta någonting som är långt borta någon annanstans eller där det bara är vissa grupper i samhället som håller på med det. Och det är någonting som rasismforskare menar är väldigt problematiskt, därför att det

reducerar vår förståelse av det här fenomenet till ofta medvetna intentioner ytterst, liksom. Att någon är rasist därför att den är elak, ungefär. Och det här sker då ofta bortom intention. Det kan också ske genom snälla människor ytterst. Och jag fastnar på att killen vi hörde i början här säger att ”ja, men jag tycker om mina lärare. De är i grund och botten snälla. Men de har inte kunnat hantera det här på ett bra sätt.” Och då tror jag att vår förståelse av rasism måste byggas såsom vi förstår andra maktordningar i samhället. När det gäller till exempel ojämställdhet i samhället så vi reducerar inte frågan om ojäm... maktobalans mellan män och kvinnor till att det finns vissa män som är elaka, och det är de som står för det här [skratt]. Nej. Vi kopplar det till normer, till institutioner och så vidare. På samma sätt måste vi förstå rasism i dag. Att det är någonting som pågår i det lilla också.

JAN:

Precis som Noah beskriver i det här klippet, när han kommer till ledningen eller till lärarna och säger att ”det här är vad jag upplever och det här är vad jag uppfattar” och att man inte har förutsättningar att känna igen och ta det på allvar för vad det är. Och då är risken att det där mötet faktiskt blir en andra kränkning, vilket också finns i forskningen, visar just att när man kommer och berättar och rapporterar om sin upplevelse av rasism så reduceras det eller omvandlas eller förändras till någonting annat, och hur det också då påverkar den personen som beskriver och upplever problemen. Man har haft en historisk tendens att agera mot rasismens mest explicita uttryck. Den form av rasism som syns och hörs och som kommer till uttryck i verbala kränkningar, i ryktesspridning, i hot och i våld. Där har skolan lagt sin största kraft. Och i det arbetet så har man också tenderat att förstå eleven som den huvudsakliga problembäraren. Alltså, det är eleven som kommer med rasismen, och skolan har konstruerats som den goda kraften som ska hantera och agera i relation till det problemet. Forskningen, precis som René är inne på, i dag, visar ju på hur rasismen är mer komplex än så och hur rasism kan ta sig en rad olika uttryck på

olika nivåer såväl i skola som i pedagogisk verksamhet. Och här är en av utmaningarna, är ju att jobba med att på något sätt försöka bredda och vidga den förståelsen så att man kan ge lärare ökade kunskaper och förutsättningar för att känna igen den här typen av uttryck i sin egen skola.

LEILA: Jag tänker att det är en sak att nya lärare som kommer direkt från lärarutbildningen har perspektiv som ingår i utbildningen i dag. Men det finns ju väldigt många som jobbar i skolan som har varit där ganska länge och inte har rätt kunskaper för att kunna motverka rasism. Och jag vet ju att Forum för levande historia har en onlinekurs som du håller i, Jan, tillsammans med din kollega Emma Arneback. Hur tror du att den kan hjälpa skolor som vill bekämpa rasism?

JAN: Ja, alltså det är resultatet av både den forskning som vi har bedrivit, men också att vi har haft förutsättningar att ge en rad olika typer av fortbildningsinsatser till lärare under flera års tid. Mot bakgrund av att vi har sett, och att det också har efterfrågats stöd kring hur man ska förstå och arbeta med den här typen av problematik i pedagogisk verksamhet. Just det här, de behov som finns i skolan i dag. Alltså hur det finns en väldig ... Det finns en kraft och det finns en förändringsvilja i lärarkollegiet, men det finns också en stor osäkerhet kring hur man ska förstå rasism och hur ... vilket uppdrag man har ...

LEILA: Är de som jobbar i skola i dag, vad finns det för styrdokument som de kan luta sig tillbaka till?

JAN: Lärare har ett väldigt starkt stöd för att jobba med den här typen av frågor i sitt arbete. Så till den grad att man kan säga att vi talar om det som en inneboende antirasistisk hållning som ligger som en del av själva lärarprofessionen. För en lärare så är arbetet med att motverka rasism, det är inte i grunden en politisk eller moralisk fråga, utan det är en professionsfråga.

RENÉ:

Jag håller med, det finns ... Det är verkligen jättereulerat. Det är det verkligen. Och det finns också krav på likabehandlingsplaner och att de ska hållas levande och i samarbete med elever, och att det ska göras årliga uppföljningar och revideringar och så vidare. Så det finns egentligen en väldigt stark reglering. Men annars skulle jag vilja säga att för mig är lagen ... den är jätteviktig. Men samtidigt så måste vi komma ihåg att lag och rättvisa är inte samma sak. Men vi måste fortfarande komma ihåg att kärnan i den här frågan handlar fortfarande om etik. Om etiska frågor. Och vi har här även lärarorganisationerna som har haft diskussioner kring om läkare har vissa etiska ställningstaganden som de aldrig får rubba på, har lärare också samma etiska kärna att förhålla sig till? Och de svenska lärarorganisationerna har formulerat också etiska principer som lärare alltid ska ha i grunden för sin verksamhet, där också arbetet mot diskriminering ingår. Det är inte förhandlingsbart på något sätt.

JAN:

Och det är ett viktigt komplement det som René lyfter här, för att det vi kan se i våra analyser är ju hur bestämmelser förändras över tid. Alltså, det här tydliga ... Den tydliga reglering som vi har kring det här arbetet i dag, den är ju ett resultat egentligen, kan man säga, från mitten av 90-talet, då man skriver in i bestämmelserna uttryckligen att lärare ska jobba med att motverka ... Då skriver man in i läroplanen främlingsfientlighet och intolerans, och det kommer in som [?? 0:15:25] rasistiska beteenden lyfts in i skollagen. Och sen under 2000-talet kommer det där att kläs i en alltmer juridiskt språkbruk där man i stället för att alla om etnisk diskriminering att lärare har ett uppdrag att motverka kränkningar och missgynnanden som kan kopplas till människor etnicitet, nationalitet, hudfärg eller andra liknande förhållanden. Allting får en mer juridisk språkdräkt. Men precis som René säger, vi vet inte hur de här bestämmelserna formuleras [hör inte 0:15:54] om 20 år. Och därför är de här andra aspekterna också viktiga att fundera kring, ta ställning kring som lärare.

LEILA: Jag tänker också på att du, René, i en text du har skrivit har exempel på att en studie- och yrkesvägledare, till exempel, kan påverkas av hens bild av rasistiska stereotyper när hen vägleder en individ till vilka val den borde göra eller kanske inte satsa på. Om man ska ta ett konkret exempel.

RENÉ: Och där går du in på det här med lärare och annan personal i skolan. Jag brukar säga, det är inte bara lärare. Vi alla rör oss med förståelsen av varandra som är kopplade till hur vi förstår våra kroppar, utifrån kön, utifrån sexualitet, men också utifrån rasifiering, etnicitet och såna saker. Det är tyvärr så att vi som lärare, för att jag är också lärare [skratt], ofta hamnar i situationer där vi utan att vara tillräckligt medvetna om det antar en massa saker. Så det ... I det här lilla så skapas också skillnad. Just den här erfarenheten där unga vuxna kommer ihåg möten med kuratorer eller studievägledare som på något sätt har förmedlat till dem att "jaha, du vill bli jurist? Ja, men du kanske inte når dit. Du kanske ska satsa på att bli något annat i stället." Det är ett återkommande tema i många intervjuer och också i annan forskning. Lena Sawyer, är en forskare från Göteborgs universitet som har skrivit om detta. Så jag tror att i det lilla så kan lärare omedvetet skapa skillnader som för elever blir väldigt kränkande, sårande, utan att lärarna riktigt märker det alltid.

JAN: Det knyter så tydligt an till de strukturella dimensioner som René lyfter också, att den här kontinuerliga strömmen av möten av negativa förväntningar eller lågt ställda förväntningar, av att inte få vara en del av en gemenskap, av misstänkliggöranden eller osynliggörande, av andrafiering, av stereotypisering, vad det till slut riskerar att göra med den egna självbilden och det sättet att se på, ja, men "min plats i samhället, om jag ska gå från högstadiet till gymnasiet, vilken utbildning är någonting för mig? Är universitetet en plats där jag kan verka?" Så det är ju ... När alla de här individuella erfarenheterna och uttrycken som René beskriver, när de summeras upp och formar

mönster så påverkar ju de i hög grad barn och ungas förutsättningar att lära och [hör inte 0:18:14]. Och det här ... när jag var inne på att prata om det här att skolan har haft en historisk tendens att bli den goda kraften och att eleverna blir de potentiella problembilen, eller problembärarna. Här finns det ett behov av att också våga rikta en självkritisk blick mot den egna verksamheten och de vanor, normer, förväntningar, praktiker, rutiner som kan finnas där, för att se hur de kan bidra till att reproducera de samhälleliga mönster som vi ser i stort.

LEILA: De här ämnena om rasism och hur man ska hantera det i skolan, tror ni att det är för tungt för lärare att ta tag i det?

RENÉ: Nej, det tror jag inte. Det finns väldigt många exempel på lärare som har lyft frågorna och gjort jättebra jobb i skolorna. Så det kan kännas tungt, men jag tror att om man går ihop och gör det tillsammans med andra, tillsammans med sina kollegor eller tillsammans med eleverna så blir det mycket lättare. Man kan som arbetar med organisationer som har jobbat med de här frågorna länge, då. Här har vi till exempel, inte att förglömma Expo också som har jobbat med vissa uttryck för rasismen väldigt länge, också i relation till skolor, men även organisationer som Friends eller Mångkulturellt centrum eller Peaceworks har utvecklat eget material för att jobba med frågorna. Men det finns även organisationer som är kopplade till olika minorite... eller olika grupper som utsätts för rasism, som har väldigt duktiga föreläsare som man kan samarbeta med. Och det finns såklart möjligheten att samarbeta med såna som Jan och jag själv, då, som är forskare och kan kanske bidra med något där också.

JAN: Jag tycker att det är viktigt, i relation till det, det är viktigt att lyfta den kraft som finns i skolan. Och lyfta det som kollegiet kan åstadkomma när man börjar dra åt ett gemensamt håll. För det här är ett arbete som alltför ofta landar på enskilda eldsjälar, men när man lyckas, precis om René är inne på, när man lyckas få det här att få fäste i verksamheten,

då kan skolan verkligen göra skillnad. Och det finns gott om exempel på skolor som också gör det. Jag tycker att när vi pratar om det här med bestämmelser så är det väldigt lätt att man talar om det som att det skulle lägga sig som ett ok på lärarnas axlar. I den här frågan skulle jag snarare vilja säga att det här handlar om att man har ett väldigt tydligt stöd. Alltså man har vind i ryggen. Det här är ett viktigt jobb som man gör, och man har bestämmelserna med sig. Att se det på det sättet i stället.

LEILA: Men har ni några positiva berättelser kring vad en myndighet, kommun har gjort kring just rasism i skolan?

RENÉ: Det finns jättemycket bra pedagoger i våra skolor och det finns jättemånga ... och även elevorganisationer som har engagerat sig i detta ska man inte glömma bort. Men jag tycker att någonting som har fastnat som jag tycker ... som är väldigt intressant som har gjorts under senare år är väl satsningen som Malmö stad har gjort på att jobba med skolor under parollen Fotboll mot rasism. Där de jobbar med ... jag tror det är 23 olika skolor runt om i hela Malmö, från olika typer av bostadsområden. Jobbar gemensamt, och de jobbar mycket utifrån något slags barnrättsperspektiv. Det är väldigt nära kopplat till mänskliga rättighets-diskussionerna, och där man lär barnen helt enkelt vilka rättigheter de har och vilka krav de kan ställa på skolan. Och där man också jobbar i relation till en gemensam fotbollsturnering som görs tillsammans, och man kopplar det som händer i skolan till det som händer utanför skolan också.

LEILA: Okej.

RENÉ: Och det tycker jag är jättejätteviktigt, därför att vi ofta tenderar i skolans värld att prata om de fenomen vi pratar om på en väldigt abstrakt nivå och det är ofta ... kopplingen till det som händer runt

omkring en är ofta lite svagare [skratt]. Men här ser man verkligen till att ta skolans verklighet i relation till stadens verklighet.

LEILA: På ett lite mer lättillgängligt sätt?

RENÉ: På ett lättillgängligt sätt. Väldigt ... Så det tycker jag är större systematiskt arbete som en kommun kan backa upp.

LEILA: Så rent konkret, vad kan lärare och skolor göra för att motverka rasism i skolan?

RENÉ: Jag skulle vilja lyfta fram likabehandlingsplan. Arbetet med likabehandlingsplaner i skolan. Och i det så ingår ju en kartläggande del där skolorna ska göra ett arbete där man ska kartlägga hur eleverna mår och var någonstans det finns problem, var någonstans det uppstår kränkningar. Och då är det också viktigt att den här kartläggningen följs upp av en åtgärdande dimension, och det ska vara också kopplat till ett främjande arbete, helt enkelt. Så det är ett jättebra verktyg. Det står ju i hur det är reglerat kring hur skolor ska jobba med likabehandlingsplaner, att det ska också vara i samverkan med eleverna, helt enkelt. De ska själva berätta om hur de har det i skolan och likabehandlingsplanen ska baseras det.

JAN: Ja, men i relation till den komplexa problembild som både jag och René har försökt diskutera [?? 0:23:10] här så behöver lärare utveckla en bred palett av arbetssätt för att kunna hantera olika uttryck för rasism. Och det handlar om allt ifrån att jobba med strukturella uttryck. Och då är det sånt arbetssätt som, jag menar normkritiken, den interkulturella pedagogiken eller frigörande pedagogik centrala ingångar för att synliggöra och utmana maktordningar och normer i samhälle och skola. Men när det handlar om mer individuella uttryck för rasism så är det snarare kanske att man jobbar ... i skolan har man tenderat länge, och det dominerande arbetssättet har ju varit att jobba med kunskap. Att

använda kunskapsutveckling som ett sätt att motverka rasism. Men här finns det också sånt som den relationella pedagogiken, olika typer av demokratiska arbetsformer som syftar till att skapa möten mellan människor med olika bakgrund. Att kunna navigera mellan de här olika arbetssätten och att kunna anpassa valet av arbetssätt till den konkreta och lokala problembilden, det är en nyckel till framgång när det handlar om att motverka rasism i skolan.

LEILA: Tack både till René och Jan för att ni kunde komma hit, och om jag ska sammanfatta det här så rasismen tar sitt uttryck på olika sätt och skolor behöver bredda sitt fokus. Det är ett stort arbete, men det finns mycket styrdokument och utbildningar att luta sig mot. Även organisationer och föreningar att samarbeta med, så att ni som arbetar som lärare, ni är inte själva i det här. Så återigen, tack för att ni kom.

RENÉ: Tack själv.

JAN: Tack ska ni ha.

LEILA: Du har lyssnat på podden Prata rasism från Forum för levande historia. Jag heter Leila Trulsen, producent är Tanvir Mansur, executive producent Linda Jensen Kidane och det här programmet har producerats av Soundtelling. Den här poddserien tar utgångspunkt i insatserna från regeringens nationella plan *Samlad grepp mot rasism och hatbrott*. Och det är en plan som samordnas av just Forum för levande historia. Du kan läsa mer på levandehistoria.se.